

Várak a Zemplénben

Útinapló

Boldogkővárallja

A Tisza és a Hernád meg a mai országhatár között elterülő vidék a történelmi időben Abaúj-Torna és Zemplén vármegyéhez tartozott. A két megye határa éppen az ezen a területen fekvő hegység észak-déli gerincén húzódott. Ezt a hegységet először Nagyerdőnek, majd Eperjes-Tokaji lánchegységnek, később Tokaji-hegységnek hívták. Az 1436 négyzetkilométer nagyságú, Zempléninek nevezett hegység ma Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részén található.

Vitathatatlan tény, hogy a Szerencs, Gönc, Sátoraljaújhely és Tokaj városkák által határolt, túlnyomórészt vulkanikus hegység legismertebb tája az 516 méter magas Nagy-Kopasz löszös lankáinak világhírű szőlőtermelő vidéke: Tokaj. A Bodrog és a Tisza találkozásánál kialakult település korán bevonult történelmünkbe, már Anonymus említi, hogy Tarcal vitéz, Árpád vezér kegyelméből, ezen a vidéken emelt földvárat. (Az építő emléke a szomszédos község nevében maradt fenn.) 1074-ben pedig későbbi szent királyunk, az akkor még csak herceg: László, bátyja, Géza miután Kemejnél Salamon királytól vereséget szenvedett, ide menekült, Péter fia kúriájába.

Az aszú és a szamorodni csillogása a mai napig elhomályosítja a vidék többi nevezetességét. Pedig tekintélyes hegyeivel, hatalmas völgyeivel, bennük az icipici, de nagymúltú erdei falvakkal és tucatnyi várromával a zempléni az egyik legvadregényesebb, legizgalmasabb magyar hegység.

Legmagasabb csúcsa a magyar-szlovák határon emelkedő Nagy-Milic, amit régen Milickőnek neveztek (896 méter), a mai Magyarország legészakibb pontja, az Országos Kéktúra kezdő- és végpontja. A kabar eredetű Aba nemzetség (amely az

egyetlen Árpád-kori, de nem Árpád-házi királyt, az oly szerencsétlen sorsú Sámuel adta az országnak) ősi szállásterülete később is történelmi nagyságok szűkebb házája volt: Rákóczi Ferenc, Kazinczy Ferenc, Kossuth Lajos és Szemere Bertalan életének jelentős része e vidékhez kötődött. Vizsolyban készült el Károli Gáspár munkája, az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás. A hegység legnagyobb múltú városában, a Bodrog-parti Sárospatakon tanított 1650–54 között Jan Ámos Comensky (Comenius), a világhírű cseh pedagógus.

A történelem illata dohos, főleg akkor, ha az egykori gimnazista barátokból összeverődött társaság egy hangulatos tokaji pincében kezdi meg a Zemplén felfedezését. Kedélyes órák után az éktelen külső és a szolid belső meleg elől a Tiszába menekültünk. Kellemes bevezetés után a valódi túrát délután kezdtük meg, amikor Boldogkőváralljánál leszálltunk a Szerencstől Gönc felé kanyargó piroskáról.

A falucskától jó három kilométerre van a vasútállomás, a turistajelzés a műút mentén éri el a községet, miután szinte észrevétlenül kelünk át – az általában kiszáradt – Szerencs-patakon.

A falu fölötti mintegy nyolcvanméteres dombon áll a Boldog-kő, és a szikláira épült, még romjaiban is impozáns vár. Évtizedeken át igazi turistaparadicsom volt a vár felújított lakótornya, egészen addig, míg a legutóbbi bérlő meg nem nyitotta a faluban saját turistaszállóját, ideiglenesen bezárva a régit. Azóta újra romlásnak indult Boldog-kő hajdan neves vára...

Az 1295-ben először Boldua („possessione et castrum Boldua”) majd Bolduaku alakban szereplő várat IV. László (1271–1290) cserével szerezte meg Tomaj nembeli Jaak fia Tyba ispántól. 1300-ban

tulajdonosa Aba Amádé nádor, a környék tartományura, egy évvel később itt állít ki oklevelet Bicskey Gergely esztergomi érsek. Miután az Abák hatalma elvérzett az 1312-ben vívott rozgonyi csatában, Károly Róbert a várat új arisztokráciája egyik tagjának, a talján Drugeth Fülöp nádornak ajándékozta. Valószínűleg ők építették a vár hasáb alakú, 11,5-szer 11,5 m alapterületű, öt emelet magas, három méter falvastagságú lakótornyát, és a hozzá tartozó gótikus palotát. Ölnyi széles falán négy darab 120 centiméter magas lőrés biztosította a védelmet. A felső vár vízellátását a sziklában 26 méter mélységig vágott ciszternával oldották meg. Az alsóvár számottevő védműve az egykor felvonóhidás 10,5 méter magas kaputorony és az északi oldal Csonka-bástyája.

1388-ban a szegény Zsigmond kénytelen volt elzalogosítani. Később az országot veszített Brankovics György szerb deszota kapta meg, tőle a Hunyadiak örökölték. Mátyás ajándékozta a Szapolyaiaknak. A következő viharos századokban a Boldogkő szinte évtizedenként cserélt gazdát. 1542-ben Patóchy Ferenc Zsófia nevű lányának hozományaként a vár a hírhedt Bebek György kezére jutott. Tizennyolc éves várurességéből a szájhagyomány büntettek sorát őrizte meg, amit az 1963-ban megkezdett ásítás igazolt: pénzhamisításra alkalmas felszerelést és ércartalékot találtak a romok között. A vár XVII. századi állapotát két tulajdonosa, Szelepcsényi György esztergomi érsek (1671) és Thököly Imre (1678) összeírásából ismerjük.

Az egykor a Miskolcra a Hernád völgyében Kassa felé vezető út védelmére épített vár a XVIII. század elejére elvesztette jelentőségét. Az országban közel száz „sorstársához” hasonlóan I. Lipót az esztergomi káptalantól megkapott Boldogkő várát is felrobbantotta.

A század második felében a Péchy, majd 1890-től a Zichy család igyekezett a

vár állapotán neogótikus helyreállításokkal javítani.

A vár előtti teraszon vertük fel sátrinkat, majd másnap reggel a lakótorony és a pincék „felfedezése” után lesétáltunk a faluba. Megvettük a község egyetlen boltjában kapható összes kiflit (mintegy tizenötöt), majd a kék jelzést követve elindultunk a regéci vár felé.

Regéc

Az Országos Kéktúrán haladunk Boldogkőváraljáról Arka és Mogyoróska falvakon keresztül Regécre. Hatalmas kőrengemen keresztül vezet az út Boldogkőváralja után, majd mindössze egyórás túrázás után Arkára érünk.

Igazi zsákutca-falu, a temető után nagy sorompó jelzi: az autózható útnak itt vége. Ennek ellenére a falucska élénk életet él; az iskola széles udvarán fiatalok vertek vándortáborot.

A kiszáradt patak, amelyről a falu a nevét nyerte, medrét gyakran keresztezi az erdei út. Hét kilométert kell megtenni Mogyoróskáig, és amikor kiérünk az erdőből – nagyjából félúton – a távolban feltűnik a jóval környezete fölé emelkedő hegy tetején büszkélkedő regéci várrom.

Az ország legkritkábbban lakott területein járunk, a zempléni falvak (és különösképp Arka, Regéc és Mogyoróska) rendszeresen csak főutcából állnak.

A két község, Mogyoróska és Regéc a várhegy északi illetve déli lábánál fekszik, az autót nyugati, a tuistaút keleti oldalról kerüli meg a hegyet. (A várhegyre csak gyalog juthatunk fel, de a Zemplén egyik legszebb élményét veszti el az, aki kényelemből nem vállalja a tízperces kapaszkodót!) A várrom különleges érdekessége, hogy minden égtáj felé más arcát mutatja, aki egyszer északról, Regécéről látta, nem biztos, hogy ráismer délkeletről, Háromhutáról.

Délután háromkor Mogyoróskára értünk, a görögkatolikus templommal szemközti udvaron II. Rákóczi Ferenc fejedelem mellszobrát találtuk. Ez emlékeztet arra a négy évre, amit (1677–81 között) a kurucok későbbi vezére csecsemőként anyjával, Zrínyi Ilonával, a regéci várban töltött.

Hívogató közelségben a vár, de gyomrunk hangosabb... A bolt zárva... (Itt figyelmeztetünk minden majdan a Zemplénbe induló turistát, kirándulót, hogy a nagyon kevés üzlet későn nyit és szokatlanul korán zár. De ha éppen nyitva van, gyakran akkor sem találunk semmit, mert az élelmiszert a falu fogyasztásához mérten szállítják. A szerda általában szünnap. A kocsmákban vonzóan olcsó a Borsodi világos, de jóllakni nem lehet...)

Másnap reggel fél hétkor szélvihárban, minden ruhánkat magunkra öltve indultunk tovább a lucskos, sáros úton. Az aznapra tervezett huszonhárom kilométer biztosította a jó hangulatot. De hátizsákosul megmászva a várhegy meredek feljáróját, a rom és a panoráma mindennel kárpótol.

A regéci vár az 1241/42. évi tatárjárás utáni évtizedekben épült, és már biztosan állt 1285-ben, amikor az újból támadó tatárokkal itt csatázott Baksa nembeli Simon fia György. („...sub Regach cum eisdem Tartaris pugnarimus”) Mivel a birtokosok az egész területet birtokolták, Regéc későbbi urai a Boldog-kőnél említettekkel azonosak. A XVII. században birtokolták a Rákócziak, akik itt rendezték be irattárukat, de a Habsburg–hű Esterházyak is. A Weselényi-féle összeesküvés idején I. Rákóczi Ferenc elfogta Lipót hadvezérét, Starhemberg-Rüdiger grófot és vezérkarát, majd Regécre kasszírozta be őket. Amint említettük, itt cseperedett a kis Rákóczi is, miközben a szomszéd szobában a Munkácson hős anyjának vitéz Thököly udvarolt... Itt tartották meg az esküvőt is... A kurucfejedelem halála után, 1689-ben a császáriak elfoglalták és teljesen lerombolták.

A 639 méter magas hegyre épített, észak-déli fekvésű, szabálytalan alakú Regéc a legnagyobb erdei, hegyi vár volt a környéken. Legkorábbi része a hatalmas északi lakótorony (itt lakhatott a tatárverő Baksa), amely 11 méter magas volt, falainak vastagsága pedig 2,5 méter! Az ország legnagyobb lakótornya volt, még a nagyvázsonyinál is nagyobb... Ezt később rondellával és udavarral bővítve kapuvá alakították át, miközben a déli oldalon is torony és a várban palota épült. A 24 méter hosszú és 10 méter széles udvar két oldalán, a falak mentén helyiségek sora épült.

A vár még romjaiban is csodálatos látvány. Tiszta időben pedig, amilyen a mi eső utáni, szeles reggelünk volt, káprázatos kilátás nyílik a vidékre. Nyugatra a hegy lábánál Mogyoróska fekszik, majd a hegy ségen túl a Hernád vidéke tárul elénk, a látóhatáron pedig jól kivehető a Bükk.

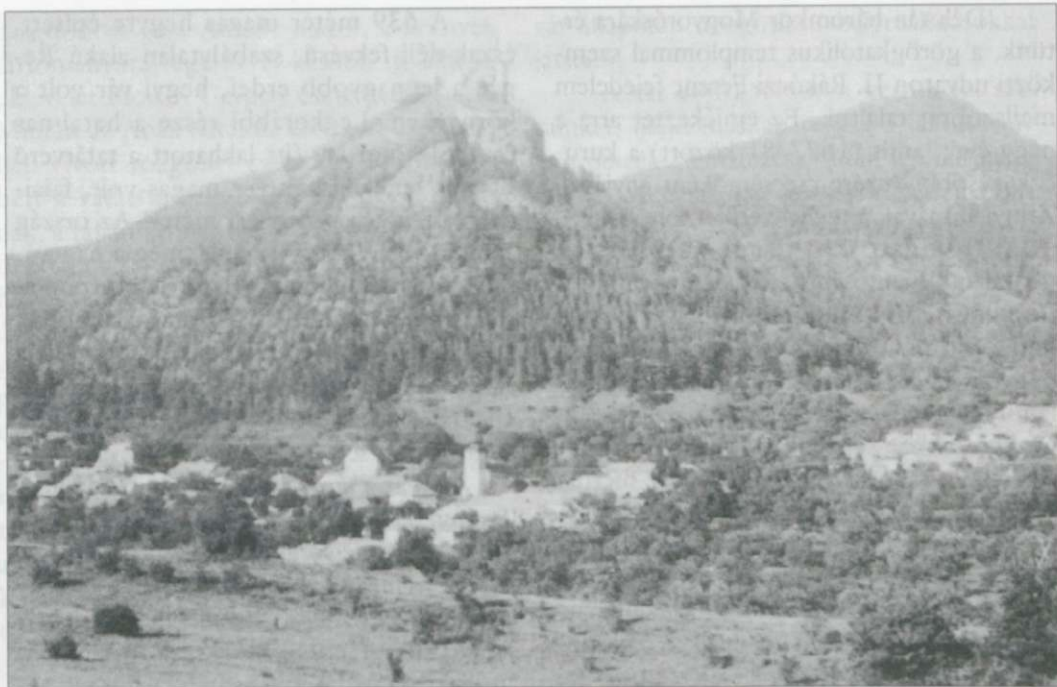
Észak felé, Regéc falun túl, a jóval magasabb Gergely-hegy takarja el Telkibánya, Hollóháza, Füzér és a Nagy-Milic vidékét. Délről és keletről hegy mindenütt, odébb a Sátor hegyek magasodnak.

A felejthetetlen élmény után elbúcsúztunk a romoktól és kényelmes sétával értünk be Regécre. Az idő javult és kezdünk bizakodni. Még nem sejtettük mi vár ránk...

Füzér

Aznap szerda volt, augusztus tizenegyediké – és ne felejtsük el – szerdán az üzletek nem nyitnak ki a zempléni falvakban. Dél előtt fél tizenegykor a túrázó társaság számára nyilvánvalóvá vált, hogy Telkibányáig, aznapi úticélunk eléréséig üres gyomorral kell barangolnunk. És a térképen nem tudtuk úgy számolni a kilométereket, hogy ne jussunk el tizenötig.

A korgó gyomor egy ideig remek ösztöke, aztán annál nagyobb szenvedés. Javuló időben a piros jelzésen haladtunk, a híres Rákóczi-túrán, amelyet a turistakönyv

Füzér vára

különösen szép, könnyű túrának minősít, jól látható jelzéssel. Figyelmeztetnünk kell azokat a turistákat, akik jól előjelzett erdei utakhoz szoktak, melyeken eltévedni szinte képtelenség, hogy a Zemplénben, még iránytű és térkép is kevés a tájékozódáshoz. Sajnos, megszokottá vált, hogy a dombtetőn, a kanyarban az út háromfelé haladt tovább, és egyik irányban sem volt jelzés. Kilométernyi távolságokat tettünk meg úgy, hogy sehol nem láttuk a megnyugtató piros csíkot, aztán a szemközti fán majd kiszúrta a szemünket. Nagyjából ennyit a „jól látható jelzésekről”...

Kellemes északi szél lengedezett, a gyönyörű fenyőerdő csendes volt, gyomrunk kevésbé... A szerző évekkorábban már járt errefelé, de az Amádé-várromot ennek ellenére csak véletlenül sikerült felfedezni az egyik dombkupac tetején. (Itt is szólni kell a jelzésről; csak a szemközti irányból, Telkibánya felől jelzi a várfeljárót, ami pedig, embertelen meredély után, nem a várromhoz, hanem egy sziklára vezet a

kirándulót. Onnan egyébként csodálatos kilátás nyílik észak felé...)

Egyetlen kőfal, kicsiny boltívvvel idézi a múltat, az Abák egykori gönci várának lakótornyát. Ez volt az észak-déli irányú, 250 méter hosszú, ellipszis alakú vár központi része, amelyet kettős sánc és meredek sziklafal biztosított. A várrom csak az érdeklődők kutatógatásait szenvedte, szakértő ásatás itt még nem folyt, így egykori elrendezése a megmaradt kevéske maradványból nem állapítható meg.

A várat az 1280 előtti években Aba nembeli David comes fia Omodé (vagy Amádé) építette. Első okleveles említése IV. László 1281. évi ostromához fűződik, amikor a kunos uralkodó Leszteméri Lászlónak és testvéreinek az Ungvár melletti Jenke pusztát ajándékozta, a „Castrum Gunch” ostrománál tanúsított hű szolgálataukért.

A környék hírhedt tartományurát, Aba Amádét erőszakosságai miatt rettegte egész Észak-Magyarország, mígnem 1311

őszén, amikor a kassai várban csak szűk kísérettel mutatkozott, egy utcai csetepatéban egy névtelen hős véletlenül végzett vele. Temérdek fia bosszút esküdött a városnak, Csák Máté oldalára álltak, de Kassa és Eperjes szász közönsége, valamint a johanniták Károly Róbert mellett a végsőkig kitartva, győztesen kerültek ki a következő évben megvívott – korábban már említett – rozgonyi csatából.

A várat a Boldogkő váránál is szerepelt Drugeth Fülöp foglalta el királyának. „Gwnch” vára már 1391-ben romos volt, amikor Zsigmond király Bebek Imre országbírónak adományozta, és későbbi tulajdonosai sem újították fel.

A 656 méter magas várhegyről térd- és bokaficamító lejtőn visz tovább az út; milyen lehet ez felfelé... Felidéztek a turistakönyv minősítését (kényelmes, könnyű túra...) –, ez a mű valószínűleg alpinisták számára íródott.

Az éhségtől már szédelgett a társaság, amikor délután fél négykor a szintén göncinek nevezett pálos kolostorromhoz értünk. (A valóságban a vár- és kolostorrom is vagy hat kilométerre van a településtől.)

A múlt emlékeit kedvelő turista számára a kolostorrom az út egyik legnagyobb élményét jelenti. Az Özséb pécsi kanonoktól 1262-ben alapított, egyetlen magyar szerzetesrend, a pálosok gönci kolostorát Nagy Lajos király építtette 1377–81 között. A monumentális gót falak ma is büszkén magasodnak, csak tetőszerkezetét és belsőjét vesztette el az épület. Az egyhajós templom apszisának oldalában az egykori kolostor zegzugos celláinak maradványaira bukkanunk.

Még többet időzhettünk volna a romoknál, ha gyomrunk nem hajtott volna tovább bennünket. A következő három kilométer vesszőfutásnak bizonyult; legalább négyszer tévedtünk el, végül toronyiránt, a füstszagot és a kutyaugatást követ-

ve, az éhhalál küszöbén érkezünk Telki-bányára.

Útinaplónk célja a Zempléni hegységben található várak bemutatása, így a történelmi bányavároska ismertetésére nem vállalkozhatunk. Az elcsigázott társaságot a sarki „krimó” hot dogja mentette meg, a csapolt borsodi világos ára pedig – nagy-nagy gyönyörűségünkre – minden korábbi tapasztalatunkat „alulmúlta”.

Másnap reggel megnéztük a település híres kopjafás temetőjét és a porcelángyárból kialakított bányászati múzeumot. A nap már delelőre ért, mikor elindultunk Hollóházán át Füzérre. Az előző napi szenvedések után tényleg kényelmes volt az út a következő „porcelánfaluiig”. Csodálatos volt az idő, és amikor a dombtetőre értünk, gyönyörű mesebeli birodalomnak tűnt a hosszú völgyben kanyargó falucska. Amint ez valószínűleg köztudott, Hollóháza porcelánipara elsősorban Szász Endre iskolájának köszönheti hírnevét. A gyár kiállításának megtekintése után továbbindultunk Füzér felé. Akkor még abban reménykedtünk, hogy aznap este eljutunk a Nagy-Milicig...

Valahol félúton tévedtünk el, és bár erre hamar rájöttünk, tekintélyes idővesztéseget szenvedtünk, mire a lenyűgöző füzéri várhoz értünk.

A hegység legismertebb vára a falu fölötti meredek, vulkánikus eredetű sziklás hegyen, 582 méteres magasságban büszkélkedik.

A legrégebbi zempléni vár. A XIII. század elején a Kompolt (Aba) nembeli vak Andronicus adta el II. Andrásnak. Ő Anna leányának adta, akinek gyermekeitől a mohó unokaöccs, V. István ifjabb király elvette, és még a pápa 1264-ben írt fenyítő levele sem bírta jobb belátásra. IV. Béla megpróbálta kivenni innen fiát, de Rosd nembeli Endre fia Mihály megvédte az ifjabb király számára, aki hálából 1270-ben neki adományozta a környező tizenegy községgel egyetemben. Később a „castrum

Fyzer" is a Drugethek birtokába jutott. Sok-sok tulajdonos után 1430-ban új fejezet kezdődött a vár életében. Ekkor a szorgalmas Perényiek gót stílusban a lakótoronyra emeletet és a dongaboltozatos román helyiségre csinos kápolnát építettek. A mohácsi katasztrófa után Szapolyai János, miután Székesfehérvárott királlyá koronáztatott, Perényi Péter koronaőrre bízta a koronát és a jelvényeket, aki a füzéri várban rejtette el azokat. A Perényiektől a Báthoriak, majd a Nádasdyak örökölték a várat. A hűtlenségi perben elítélt és kivégzett Nádasdy Ferenc birtokait, így Füzert is, a Habsburgok elkobozták. A szabálytalan alakzatú, kapu-, bástya- és lakótornyos, ó- és új-olasz bástyákból álló, gyakorlatilag bevehetetlen várat a császáriak 1683-ban felrobbantották.

A toronyok gótikus ablaknyílásaiból teljes körkilátás nyílik a hegységre. Észak felé a Nagy-Milic tömbje emelkedik az erdők fölé, amelyet ezen a túrán nem sikerült meghódítanunk.

Mondják, hogy a század elején a vár szikláin még keresztvesperák sütkéreztek. Egri Kiss Tibor, a neves zempléni természetbúvár harminc éve járja a hegységet, és mindössze három viperát látott. Ma lassú, de alapos felújítás folyik a várban, ahol falak helyett a „vérbeli” turisták által otffelejtt szemét magasodik...

Másnap reggel autóbusszal Sátoralja-újhelyre utaztunk, majd az eredeti terv szerint Sárospatakot és híres várát fedeztük volna fel. Azonban a fáradt és anyagilag is feltűnően lerongyolódott társaság, amely négy napja nem látott fürdővizet, inkább vonatra szállt és elindult hazafelé, hiányosan hagyva rövid várkalauzunkat...

1993. augusztus 9. és 13. között a Zempléni hegységben, az ország egyik legvadregényesebb tájain túrázott: (a képen balról jobbra) *Salló Hajnalka, Jancsák Csaba, Fekete Balázs, Patuki Gábor, Hegyi Csaba, Simó Balázs* és

Nagy Tamás